

Етап формування нових знань та способів дії передбачає створення проблемної ситуації, її розв'язання, формування орієнтувальної основи дії, первинне закріплення у матеріалізованій формі та у формі виконання навчальних дій із коментарем.

Наступне опрацювання дії відбувається на етапі закріплення вивченого матеріалу та формуванні вмінь і навичок, який до того ж передбачає безперервне повторення вивченого раніше.

На заключному етапі уроку підбивається підсумок уроку, рефлексія діяльності, а головне – визначається внесок уроку у розвиток учнів.

Оцінюючи власну діяльність на уроці, індивідуальні досягнення, вчитель пропонує учням починати висловлювання з таких слів (за О. Савченко):

«Я знаю, що ...», «Я можу пояснити ...», «Я розумію ...», «Я знаю, як зробити ...», «Я вмію робити ...», «Я намагаюсь ...», «Я хочу досягти ...», «Я відчуваю, що мені потрібно ...» та ін..

Доречно також проводити з учнями самоаналіз діяльності учнів і під час перевірки завдань. Учитель пропонує висловитися (у нашому випадку висловлювання можуть бути словесною, жестовою мовами, а також з допомогою дактилювання):

«Хто задоволений своєю роботою, а у кого є до себе зауваження, побажання» та ін.

Список використаних джерел:

1. Навчання дітей із порушеннями слуху: *навчально-методичний посібник*. О. М. Таранченко, О. Ф. Федоренко, В. В. Жук, В. В. Литвинова, С. В. Литовченко, С. В. Кульбіда. Харків : Вид-во «Ранок», 2019. 216 с.
2. Кульбіда С. В. (2006). Правила дактилювання. *Дефектологія*, 1, 39-41.
3. Учні початкових класів із порушеннями слуху: навчання та розвиток: *навчально-методичний посібник*. С. В. Кульбіда, С. В. Литовченко, В. В. Жук, В. В. Литвинова. Харків : Вид-во «Ранок», 2020. 144 с.

Литовченко Світлана Віталіївна,

доктор педагогічних наук,

старший науковий співробітник,

завідувач відділу освіти дітей з порушеннями слуху

Інститут спеціальної педагогіки і психології

імені Миколи Яремченка НАПН України

ДИСТАНЦІЙНА ФОРМА НАВЧАННЯ: РЕКОМЕНДАЦІЇ ПЕДАГОГАМ, ЯКІ ПРАЦЮЮТЬ З ДІТЬМИ З ПОРУШЕННЯМИ СЛУХУ

Педагогічні працівники спеціальних шкіл та інклюзивних класів, які працюють з дітьми з порушеннями слуху, вже мають значний досвід організації дистанційного навчання, мають цікаві напрацювання,

презентації, відеозаписи; Інститутом спеціальної педагогіки і психології імені Миколи Ярмаченко НАПН України, закладами освіти підготовлено рекомендації [1-4, 6]. Специфіка полягає в тому, що навчання відбувається в умовах воєнного стану, необхідно враховувати психологічний стан учнів, не перевантажувати, відволікти їх на конструктивну діяльність, емоційно підтримувати.

Категорія дітей з порушеннями слуху досить розмаїта. Ступінь порушення слуху може суттєво відрізнятись: легка, помірна, важка, повна. Відповідно можливості слухового сприймання коливаються від труднощів у сприйманні та розумінні тихого мовлення в шумному середовищі (мінімальне зниження слуху), тихого та віддаленого мовлення в тиші (зниження слуху I ступеня); можливості сприймати розмовне мовлення тільки з близької відстані – 2-3 м (зниження слуху II ступеня), лише гучне мовлення на близькій відстані (зниження слуху III ступеня) до стану, коли залишаються певні слухові відчуття, що дають змогу сприймати гучні звуки довкілля та окремі звуки мовлення (зниження слуху IV ступеня) або можливість сприймати розмовне мовлення лише через слух відсутня, від так слух не є головним «комунікаційним» каналом для сприймання та продукування мовлення (глухота).

Варто зазначити, що ступінь зниження слуху та можливість сприймати розмовне мовлення є основними критеріями за медичного (аудіологічного) підходу до проблеми глухоти. Відповідно до соціокультурного підходу Глухий – людина, яка користується жестовою мовою, як основним засобом спілкування, відчуває свою приналежність до культури глухих, усвідомлює себе як представника спільноти глухих, лінгвокультурної меншини. Важливим критерієм є мова, якою спілкуються у родині (словесна чи жести); рівень слуху не визначальний (приміром, людина з легким чи помірним порушенням слуху, яка у тихому приміщенні сприймає мовлення, при підвищенні шуму таку можливість втрачає, використовує жестову мову і відтак є «глухою»).

У Саламанській декларації (1994), де проголошено пріоритетним інклюзивний підхід в освіті, також зазначено: *«Освітня політика повинна повністю враховувати індивідуальні відмінності та особливості. Важливість мови жестів як засобу комунікації між глухими, наприклад, повинна бути визнана; необхідно вжити відповідні заходи для забезпечення того, щоб усі глухі люди мали доступ до освіти на своїй національній мові жестів. З огляду на особливі потреби у комунікації глухих і глухих/сліпих осіб їх освіту, можливо, доцільніше організувати у спеціальних школах і спеціальних класах та підрозділах звичайних шкіл».*

Водночас, сьогодні стрімко розвиваються медико-технічні засоби компенсації порушень слуху: надпотужні слухові апарати та кохлеарна імплантація (введення системи електродів до внутрішнього вуха пацієнта), що поряд із впровадженням програм неонатального скринінгу, раннього втручання створюють можливості для розвитку слухового сприймання та

формування словесного мовлення як засобу комунікації, розширюють вибір освітніх маршрутів для таких дітей.

Зазначимо, що додаткові послуги для дітей з порушеннями слуху включають розвиток слухового (слухо-зорового, слухо-зоро-тактильного) сприймання, усного та писемного мовлення; *формування жестомовної комунікативної компетентності*; **музично-ритмічні заняття тощо**; сучасні підходи характеризуються застосуванням гнучких, максимально індивідуалізованих планів та програм з врахуванням наявного рівня розвитку, потенційних можливостей дитини, очікувань та запитів батьків.

Таким чином, діти з порушеннями слуху здобувають освіту у спеціальних та інклюзивних умовах й потребують супроводу та різних стратегій підтримки в освітньому середовищі.

Потреби дитини, визначені фахівцями інклюзивно-ресурсних центрів та учасниками команди супроводу закладу освіти мають бути забезпечені в різних умовах навчання. Сьогодні висуває нові вимоги – забезпечення потреб дитини й в умовах дистанційного формату.

На сайті МОН України представлено «Положення про дистанційну форму здобуття загальної середньої освіти» [5], спрямоване врегулювати реалізацію дистанційного навчання за двома напрямками: дистанційною формою як окремою формою здобуття освіти; шляхом використання технологій дистанційного навчання в різних формах (денної, вечірньої, заочної, мережевої, екстернатної, сімейної (домашньої), педагогічному патронажі) здобуття освіти.

У професійній спільноті приділяється значна увага питанням дистанційної освіти дітей з порушеннями слуху. Наводимо думки педагогів-практиків у контексті проблеми: при навчанні дітей з порушеннями слуху значна частина часу має бути відведена на індивідуальні роз'яснення та консультації; серед проблемних питань:

різні можливості батьків щодо допомоги у навчанні,
психологічні наслідки соціальної ізоляції, воєнного стану, а також через нерозуміння матеріалу, зниження мотивації до навчання.

Для учнів з порушенням слуху більшою мірою важливе безпосереднє спілкування, можливість бачити «обличчя вчителя». Більшість педагогів зазначають, що дистанційне навчання для дітей з порушеннями слуху можливо розглядати виключно, як тимчасовий вимушений захід (у навчальному 2022-2023 році у регіонах, де дозволяє ситуація безпеки, підтримують думку щодо змішаної форми навчання (офлайн/онлайн) у спеціальних закладах).

Важливими положеннями щодо урахування потреб при організації навчання, зокрема й дистанційного, учнів з порушеннями слуху є наступні:

- кожна дитина унікальна, потреби індивідуальні;
- на часі відмова від опори на категорії порушень, натомість насамперед врахування індивідуальних особливостей розвитку, потреб кожної дитини;

– проектуючи навчання в першу чергу враховуємо особливості розвитку та навчальної діяльності конкретної дитини та обираємо з порад, які складені за нозологічним принципом (типом порушення/типологічними відмінностями);

– враховуємо сильні сторони, що дитина може і що може запропонувати система освіти у разі виникнення потреби;

– задоволення особливих освітніх потреб здійснюється через адаптації/ модифікації освітнього середовища (змісту, процесу, методів, матеріалів, ресурсів, очікувальних результатів), використання додаткового обладнання, послуг тощо;

– міра прояву й специфічність особливих освітніх потреб визначають специфіку підтримки учнів у процесі навчання.

Пропонуємо ключові рекомендації щодо використання технологій дистанційного навчання та організації безбар'єрного електронного освітнього середовища для учнів з порушеннями слуху (на період дії надзвичайних обставин), які стануть у нагоді як педагогам та фахівцям, що забезпечують супровід, так і батькам.

Необхідно акцентувати, що онлайн-навчання значної кількості учнів з порушеннями слуху передбачає більшою мірою:

– індивідуальну допомогу, консультування, оскільки особливості та потреби у кожної дитини різні;

– співпрацю з батьками, допомогу їм, забезпечення інформацією та матеріалами;

– час для адаптації до змін в організації навчання;

– потребує більше зусиль, і відповідно більше виснажує ніж навчання у класі (необхідність дивитися на екран, утримувати увагу; «не звичне» сприймання вчителя, зображення себе та однокласників тощо);

– може зумовити перегляд освітніх потреб учнів у зв'язку зі зміною формату навчання.

Тривале позбавлення живого спілкування з однолітками, з педагогами, які підтримують, може негативно вплинути на соціальний розвиток учнів.

Важливе значення для організації навчання учнів з порушеннями слуху мають:

– ступінь прояву порушення; вид, час, якість слухопротезування (слуховий апарат, кохлеарний імплант, слуховий апарат кісткової провідності), рівень розвитку слухового сприймання та мовлення;

– провідний спосіб комунікації / основні засоби спілкування (словесна, жестова мови), підхід, за якого відбувалось попереднє навчання;

– наявність комплексних порушень;

– індивідуальні особливості дитини.

Варто зазначити, що одним з основних у навчанні дітей з порушеннями слуху є бар'єр у налагодженні комунікації, отриманні інформації в повному обсязі. Узагальнюючи основні підходи можливо визначити специфічні для організації дистанційного навчання моменти:

– учні з порушеннями слуху можуть мати різні освітні потреби (в залежності від специфіки реабілітації одним важливіший якісний мікрофон, іншим – артикуляція, наявність підписів);

– для жестомовних учнів (для яких основним чи одним з основних засобів спілкування є українська жестова мова) освітній процес має будуватися на основі двомовності (білінгвального навчання);

– перш ніж планувати адаптації для учня з порушеннями слуху, варто дізнатися, який формат буде найзручнішим (те, що працювало у класі, може не допомагати в режимі он-лайн, наприклад, якщо в класі учень сприймав матеріал на слухо-зоровій основі з допомогою звукопідсилюючого обладнання, в умовах віртуального класу необхідними будуть послуги перетворення аудіо інформації у текстову тощо). У даному контексті влучним є вислів – *Remain Flexible, because it Won't be «One Size Fits All»* (Залишайтеся гнучкими, це не буде «один розмір для всіх»).

У межах слухової доступності важливими є: забезпечення якісного звуку, відсутність зайвих шумів, відлуння, трансляція без гальмування; можливість бачити обличчя вчителя та однокласника, який говорить (під час відповідей на питання, обговорення, спілкування); чітка артикуляція, нормальний темп та гучність мовлення того, хто говорить.

Забезпечення доступності під час відео конференції: камери вчителя та учнів мають бути включені, кут та відстань розташування камери, рівень освітлення у кімнаті мають забезпечувати можливість добре бачити обличчя мовця (учасник, який у даний момент не говорить, може тимчасово відключити камеру, щоб зберегти «пропускну спроможність»); питання для обговорення доцільно вводити у вікні чата, щоб учень з порушеннями слуху міг читати питання та відповіді додатково до їх прослуховування; за можливості включити функцію додавання підписів/субтитрів у режимі реального часу, відповідно учень зможе бачити презентацію, обличчя вчителя чи іншого учасника та/або підписи; варто встановити «правила спілкування в онлайн класі»: для того, щоб легше відрізнити голос однієї людини від іншої, доцільно кожному назвати своє ім'я, перед тим, як розпочати говорити; той, хто не говорить, вимикає мікрофон щоб мінімізувати фоновий шум; одночасно має говорити лише один; запропонувати функцію підняття руки; за можливості використовувати якісне обладнання (камери, мікрофони / гарнітура) та Інтернет зв'язок всіх учасників.

Дітям зі знизеним слухом набагато складніше зрозуміти мовлення у шумній обстановці, такі перешкоди можуть спричинити проблеми з увагою, втомлюваність при прослуховуванні, дратівливість тощо. Щоб забезпечити необхідні умови вдома рекомендуємо: зменшити фоновий шум (зачинити вікна та двері, вимкнути чи відійти від приборів, що «шумлять», дистанціюватися від інших членів родини); перевірити обладнання, яким користується дитина для он-лайн навчання; використовувати додаткові технології для підсилення звуку при роботі з комп'ютером

Візуальна доступність включає: підкріплення словесної інформації наочністю (малюнки, фото, схеми, відео, драматизації, інсценування тощо); використання чітких покрокових візуальних інструкцій; доступність слухової інформації через друкований текст, підписи (матеріали, що використовуються для навчання, надаються у текстовому варіанті для учнів старших класів та батьків), на візуальних носіях (відео, фільми) мають бути доступні субтитри (автоматично створені субтитри можуть мати значну кількість помилок, тому не варто розглядати їх як повноцінне забезпечення доступності).

Для жестомовних учнів дистанційне навчання здійснюється українською жестовою мовою або із супроводом / перекладом українською жестовою мовою; детальна інформація про проведення он-лайн уроків українською жестовою мовою розміщена на сайтах Інституту спеціальної педагогіки і психології імені Миколи Ярмаченка НАПН України <http://ispukr.org.ua/>, Українського товариства глухих (УТОГ) <https://utog.org/>.

Актуальним є вивчення міжнародного досвіду та узагальнення пропозицій педагогів-практиків спеціальних та інклюзивних закладів освіти; удосконалення електронних освітніх ресурсів, наповнення їх якісним апробованим контентом, адаптованим до різних потреб учнів; поширення прикладів вдалої практики, внесення відповідних тем до програм підвищення кваліфікації педагогічних працівників.

Список використаних джерел:

1. Жук, В.В. (2020). Як підготувати та провести індивідуальне корекційне заняття з дитиною з порушенням слуху дистанційно. *Практичні поради*. Інститут спеціальної педагогіки і психології імені Миколи Ярмаченка НАПН України. Режим доступу: <http://ispukr.org.ua/?p=5702#.Xz1q-tQS9H0>

2. Чеботарьова, О. В., та ін. (2020). Порадник батькам: практичні рекомендації під час дистанційного навчання дітей з інтелектуальними порушеннями. Інститут спеціальної педагогіки і психології імені Миколи Ярмаченка НАПН України. Режим доступу: <http://ispukr.org.ua/?p=5762#.Xz1pztQS9H0>

3. Литовченко С.В. (2020). Дистанційне навчання дітей з порушеннями слуху: рекомендації учасникам команди супроводу. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології, 3-4 (97-98), 301-311*. DOI:10.24139/2312-5993/2020.03-04/301-311

4. Навчання дітей із порушеннями слуху : навчально-методичний посібник. С. Литовченко, О. Таранченко, С. Кульбіда, О. Федоренко, В. Жук. Харків: Вид-во «Ранок», 2019. 216 с. <http://lib.iitta.gov.ua/719471/>

5. Положення про дистанційну форму здобуття загальної середньої освіти (2020). Retrieved from: <https://mon.gov.ua/ua/news/mon-proponuye-dlya-gromadskogo-obgovorennya-proyekt-polozhennya-pro-distancijnu-formu-zdobuttya-zagalnoyi-serednoyi-osviti>.

6. Учні початкових класів із порушеннями слуху: навчання та розвиток : навчально-методичний посібник. С. В. Кульбіда, С. В. Литовченко, В. В. Жук, В. В. Литвинова. Харків : Вид-во «Ранок», 2020. 144 с. <http://lib.iitta.gov.ua/724437/>